

УДК 911.3:796.5 (477)

Вікторія Пацюк

ОСОБЛИВОСТІ ТА МЕТОДИКА ІНДУСТРІАЛЬНО-ТУРИСТИЧНОГО РАЙОНУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ КРИВОРІЖЖЯ)

У статті розкрито сутність поняття «індустріально-туристичне районування», вказано критерії виділення різних таксономічних одиниць, принципи їх організації та апробовано методіку індивідуального та типологічного індустріально-туристичного районування промислового регіону на прикладі Кривбасу. На основі критеріїв індустріального та туристичного блоку визначено туристичний рейтинг та рівень туристичного потенціалу індустріально-туристичних підрайонів Криворіжжя.

Ключові слова: туристичне районування, індустріальний туризм, індустріально-туристичний район, індустріально-туристичний підрайон, туристичний рейтинг території.

Вікторія Пацюк. ОСОБЕННОСТИ И МЕТОДИКА ИНДУСТРИАЛЬНО-ТУРИСТИЧЕСКОГО РАЙОНИРОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ КРИВОРОЖЬЯ). В статье раскрыто суть понятия «индустриально-туристическое районирование», указаны критерии выделения разных таксономических единиц, принципы их организации и апробирована методика индивидуального и типологического индустриально-туристического районирования на примере Криворожья. На основании критериев индустриального и туристического блока определен туристический рейтинг и уровень туристического потенциала индустриально-туристических подрайонов Криворожья.

Ключевые слова: туристическое районирование, индустриальный туризм, индустриально-туристический район, индустриально-туристический район, туристический рейтинг территории.

Viktoriia Patsiuk. FEATURES AND METHODOLOGY OF THE INDUSTRIAL AND TOURIST ZONING (ON THE EXAMPLE OF KRYVYI RIH REGION). Main point of the concept of "industrial and tourist zoning" has been presented in the article; the criteria of selection of different taxonomical units have been pointed out as well as principles of their organization; methodology of the individual and typological industrial and tourist zoning of industrial region has been approved by the example of Kryvyi Rih region. Tourist rating of industrial-touristic subzones of Kryvyi Rih region as well as level of tourist potential have been defined on the ground of criteria of industrial and touristic units.

Keywords: tourist zoning, industrial tourism, industrial and tourist zone, industrial-touristic subzone, tourist rating of the territory.

Постановка проблеми. Географія туризму є міждисциплінарною та синтезною наукою, однак даний науковий напрям знаходиться в активній фазі формування, що відображає формулювання нових теоретичних підходів та збагачення методичного апарату дослідження. Одне з концептуальних значень має проблематика виділення туристичних районів. Оскільки туризм нині є гіпердинамічним явищем, яке активно розвивається та диверсифікується, що проявляється як у просторовому розширенні його прояву, так і у видовому урізноманітненні. З огляду на це, постає питання про виділення районів за різними специфічними туристичними видами. Одним із перспективних видів, що розпочинає своє становлення у нашій країні є індустріальний туризм.

У даному дослідженні було зроблено спробу визначити теоретичні постулати індустріально-туристичного районування та розкрити методичні особливості визначення туристичного рейтингу таксономічних одиниць, що було здійснено на прикладі Криворізького індустріально-туристичного району.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема туристичного районування територій в наукових дослідженнях з містобудування та з географії остаточно сформуливалась у 80-90-ті роки ХХ ст. Термінологічно вона визначилась як «рекреаційне районування» і була предметом вивчення в різних регіональних наукових школах, найбільш відомими з яких були: московська школа (Б. Ліханов, В. Преображенський, Ю. Веденін та ін.); київська школа (В. Зарецький, Т. Панченко, І. Родічкін, О. Мазуркевич, П. Шищенко та ін.); мінська школа (І. Руденко, Н. Єленська,

Г. Потаєв та ін.) та в багатьох інших наукових та навчальних установах в республіках СРСР (В. Стаускас, Г. Берідзе, А. Мелік-Пашаєв та ін.) [5].

Туристичний рейтинг районів, як правило, визначається за допомогою бальних та рейтингових оцінок. Щодо бальних оцінок, то вони досить активно використовуються як в географії в цілому, так і в географії туризму зокрема. Прикладами цього методу слугують роботи О. О. Мінца з економічної оцінки природних ресурсів, О. Р. Назаревського з оцінки природних умов життя населення, Ю. Д. Дмитревського з визначення природно-ресурсного потенціалу території, А. Т. Хрушова з характеристики факторів розміщення промисловості, Є. Н. Перцика з районного планування, М. К. Бандмана з моделювання територіально-виробничих комплексів, Л. І. Мухіної з методів оцінки природних комплексів, робота Д. Л. Арманда власне по застосуванню бальних шкал. Щодо рейтингової оцінки, то її в аналізі регіонального розвитку використовував К. В. Мезенцев [4], а О. О. Бейдик її використовував при оцінці рекреаційно-туристичних районів України.

Формулювання цілей статті. Розкрити сутність та теоретичні підвалини індустріально-туристичного районування та висвітлити методіку визначення туристичного рейтингу на прикладі Криворізького індустріально-туристичного району.

Виклад основного матеріалу. Криворізький регіон являє собою блочну географічну систему, яка сформувалася з 3-х компонентів: господарства, природи і населення, що дало підстави Г. І. Швєбсу ще у 1986 році окреслити його як Криворізький природно-господарський район. Багатоаспектність прояву феномену географічного явища дозволяє розглядати

Криворіжжя з різних сторін, одним з яких є його туристичний образ. З точки зору туризму, Криворізький природно-господарський район можна трактувати як індустріально-туристичний район, так як основу господарства регіону складають промислові підприємства, які й виступають основним ресурсом щодо розвитку туризму.

Індустріально-туристичний район – територія, цілісна за потенціалом здійснення туристичної діяльності та організацією споживання туристичного продукту, оснований на використанні генетично взаємопов'язаних індустріальних об'єктів, які, маючи певні атрактивні властивості, здатні викликати туристичний інтерес та забезпечувати яскраві враження туристів.

Для того, щоб район набув статусу туристичного, згідно з ЮНВТО, необхідні атракції і пристосовані для їхнього використання туристичні споруди та послуги, які вибирає турист або група туристів і які реалізуються виробником послуг [6]. Ефективність функціонування індустріально-туристичного району оцінюється рівнем конкурентоспроможності його туристичного продукту в рамках національного та світового ринків.

На організацію індустріально-туристичного району впливають різні фактори. Зокрема, за основу індустріально-туристичного районування беруться наступні фактори: територіальна структура розташування підприємств промисловості та туристичної індустрії; різноманіття галузей промисловості; рівень розвитку туристичної інфраструктури; індустріально-туристичні ресурси, що є основою формування туристичних районів; географічне положення району, що визначає його доступність для туризму; сучасний та перспективний попит населення на індустріально-туристичні послуги.

У завдання індустріально-туристичного районування входить не лише виділення мережі районів, а й пояснення причин існування відмінностей між ними, пошук шляхів управління туристичними процесами, розробка стратегії розвитку районів.

Основними принципами індустріально-туристичного районування території вважаємо такі:

- об'єктивність – районоутворювальні ознаки повинні відображати конкретні характеристики території;
- цілісність території, що обумовлена взаємопов'язаністю всіх компонентів суспільства;
- генетичність – райони виділяються на основі історичного аналізу територіальної організації промислового комплексу та туристичної індустрії, а також прогнозу їх розвитку;
- багатоаспектність – зумовлена наявністю в його основі двох основних складників – туристичної та індустріальної, що ускладнює даний процес;
- соціально-економічна та управлінська ефективність існування індустріально-туристичних районів;
- об'єктивність існування «полюсів» розвитку туризму на базі техногенних утворень;
- континуальність (територіальна неперервність мережі районів у межах об'єкту дослідження) районування, яка передбачає делімітацію окре-

мих територій із підвищеною інтенсивністю індустріально-туристичних процесів;

- ієрархічність – уможливорює розподіл території за різними таксонами, які перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності;

- перспективність індустріально-туристичної діяльності.

В той же час, принцип єдності меж індустріально-туристичного району з економічним та адміністративно-територіальним устроєм, на якому робив особливий акцент О.О. Бейдик, закликаючи «не деформувати» усталеного адміністративно-територіального поділу держави [2], нами був дещо знівельований. За орієнтир було прийнято позицію А.В. Квартальнова, який наголошував, що туристичне районування не співпадає ні з фізико-географічним, ні з адміністративним, ні з яким-небудь іншим. За основу беруться туристичні райони, що склалися історично, а також деякі їх фізико-географічні та туристичні параметри [3]. Тож при виділенні в межах Криворізького індустріально-туристичного району підрайонів нижчого таксономічного рівня, нами було дещо деформовано адміністративно-територіальний устрій, так як межі було виділено не по кордонам адміністративних районів, а за межами територій сільських рад та районів власне міста Кривого Рогу. В свою чергу, **індустріально-туристичний підрайон** – складова індустріально-туристичного району, що охоплює територію з однорідними індустріально-туристичними ресурсами.

Індустріально-туристичне районування ґрунтується на системному підході, що потребує комплексної оцінки територіального розподілу цілої низки складових – індустріальних підприємств, туристичних закладів та виявлення просторових особливостей їх взаємодії.

При проведенні дослідження в основу виділення таксономічних одиниць індустріально-туристичного районування покладено критерії, відображені в табл. 1.

На підставі запропонованих критеріїв, розроблених баз даних місцевих індустріальних об'єктів і аналізу туристичної інфраструктури дозволило виділити на території Криворіжжя 7 індустріально-туристичних підрайонів.

Відповідно до основної спеціалізації кожного з підрайонів три підрайони є гірничопромисловими: Північний (ядро Північний ГЗК), Південний (ядро Південний ГЗК) та Інгулецький (ядро Інгулецький ГЗК), один фабрично-заводським – Південно-Східний (ядро гірничо-металургійний комбінат «АрселорМіттал Кривий Ріг»; один енергетичний – Зеленодольський (ядро Криворізька теплова електростанція №2 в місті Зеленодольську); один багатофункціональний – Центральний та один старопромисловий – Західний, так як пік його індустріального розвитку вже давно пройшов.

В географічній науці прийнято, що будь-яке районування території може бути індивідуальним і типологічним [1]. Типологічне районування передбачає систематизацію індустріально-туристичних одиниць індивідуального районування за певними критеріями. Типологічне районування фактично є

інтегральним. Розроблене нами інтегральне туристичне районування території Криворізького індустріально-туристичного району здійснене із врахуванням статистично достовірних даних за двома основними критеріями:

- 1) ступінь концентрації в межах району індустріальних об'єктів, їх спеціалізація та наявність потужного підприємства, що виступає ядром району;
- 2) ступінь розвитку в межах району закладів туристичної індустрії та суміжних галузей.

Таблиця 1

Критерії виділення таксономічних одиниць індустріально-туристичного районування

Таксономічна одиниця	Критерії виділення	
	Промислова складова	Туристична складова
Індустріально-туристичний район	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага територій індустріального призначення у структурі земельних угідь; - наявність значної кількості індустріальних підприємств; - наявність об'єктів індустріальної спадщини віком понад 50 років; - наявність індустріальних центрів районів. 	<ul style="list-style-type: none"> - достатня мережа закладів туристичної індустрії; - наявність інфраструктури, здатної забезпечити прийом туристів; - наявність індустріально-туристичних ресурсів, цікавих для туристів.
Індустріально-туристичний підрайон	<ul style="list-style-type: none"> - ступінь розвиненості господарства; - спеціалізація підприємств; - абсолютна та відносна чисельність промислових підприємств; - ступінь концентрації в межах району індустріальних об'єктів; - наявність потужного підприємства, що виступає ядром району. 	<ul style="list-style-type: none"> - абсолютна та відносна чисельність підприємств туристичної сфери; - ступінь розвитку в межах району закладів туристичної індустрії та суміжних галузей.

Інтеграція туристичної інформації дозволила визначити рейтинговий потенціал кожного підрайону та його перспективність щодо розвитку індустріального туризму. Рейтингова оцінка здійснювалася за 5-бальною шкалою. З урахуванням цього було розроблено декілька матриць бальної оцінки індустріально-туристичних підрайонів Криворіжжя, які покладені в основу їх загальної рейтингової оцінки. На підставі відповідних кількісних показників, експертного та експедиційного досвіду, з використанням 5-ти бальної шкали оцінювались актуальні та потенційні індустріально-туристичні ресурси Криворіжжя.

В окремих випадках бальна оцінка відповідного ресурсу (кар'єрів, відвалів, фабрично-заводських комплексів, культурно-розважальних закладів тощо) проводилася за кількома складовими. Інтегральний бал визначався шляхом ранжування (також за 5-бальною шкалою) сум складових бальних оцінок.

Оцінка складових індустріального блоку. В індустріальному блоці було виділено складові: естетична оцінка естетичності краєвиду антропогенних ландшафтів, морфометричні характеристики кар'єрів, відвалів, працюючих та нефункціонуючих шахт, фабрично-заводських об'єктів, нефункціонуючі індустріальні об'єкти). Вибір цієї групи віддзеркалює значимість даних ресурсів для організації індустріального туризму. Інтегральний бал індустріального блоку визначався як сума складових балів покомпонентної оцінки. Варто зазначити, що при оцінці кожної складової акцент було здійснено на найбільш показові об'єкти, тобто ті дестинації, які можуть викликати інтерес у потенційних туристів.

Оцінка складових інфраструктурного блоку. При бальній оцінці інфраструктури підрайонів Кри-

воріжжя розглядалися складові туристичного блоку (кількісні та якісні параметри закладів розміщення, туристичних підприємств, закладів харчування, транспорту, індустрії дозвілля). Інтегральний бал інфраструктурного блоку визначався як сума складових балів покомпонентної оцінки.

Загальний бал індустріально-туристичного рейтингу районів Криворіжжя визначався як сума балів 2 блоків – індустріального та туристичного, але ключове значення все-таки мала оцінка саме індустріального блоку.

Проведення оцінювання індустріально-туристичного потенціалу підрайонів Криворіжжя показало, що не завжди високим показникам в індустріальному блоці відповідають такі ж високі оцінки в туристичному блоці, що свідчить про територіальні диспропорції у розміщенні індустріальних та туристичних підприємств. Найвищі рейтингові оцінки в індустріальному блоці мають Центральний багатофункціональний підрайон – 4,54, Північний та Південний гірничопромислові підрайони, відповідно 4,48 та 3,26. В туристичному блоці лідерами є Південно-Східний фабрично-заводський підрайон – 4,44, Центральний багатофункціональний підрайон – 4,42 та Західний старопромисловий підрайон – 4,21. За загальним рейтингом регіоном лідером є Центральний багатофункціональний підрайон – 4,48, на другому місці йде Західний старопромисловий підрайон – 3,66, на третьому Північний гірничопромисловий підрайон – 3,39, на четвертому – Південно-Східний фабрично-заводський підрайон – 3,36, на п'ятому Інгулецький гірничопромисловий – 2,49, на шостому Південний гірничопромисловий – 2,20 і районом аутсайдером є Зеленодольський – 1,42 (рис. 1).

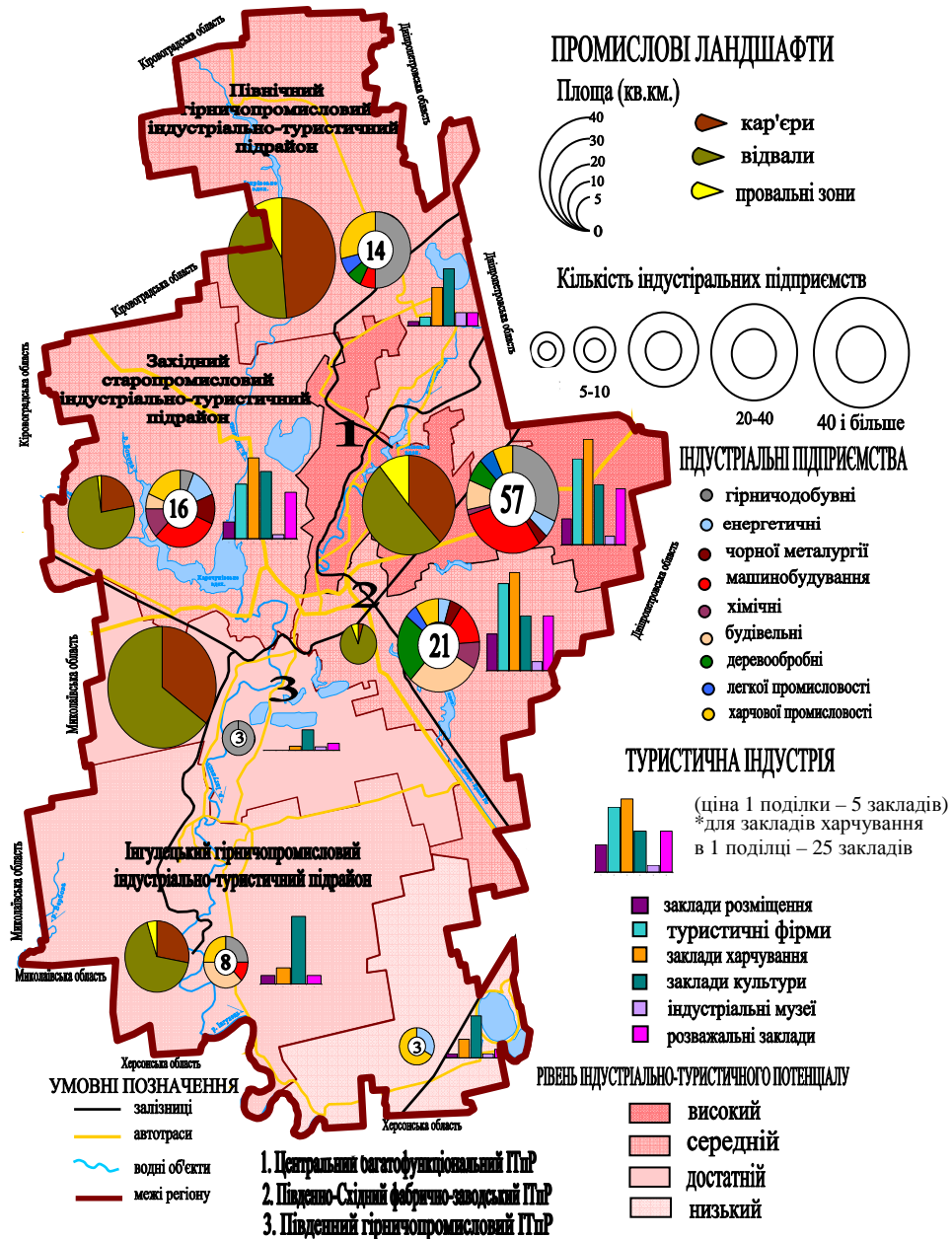

Рис.1. Індустріально-туристичні підрайони Криворіжжя та характеристика їхнього потенціалу

Проведене індустріально-туристичне районування та подальша рейтингова оцінка підрайонів Криворізького індустріально-туристичного району дозволило виділити чотири типи районів Криворіжжя:

1) з високим рівнем індустріально-туристичного потенціалу (4,01 – 5 балів) – Центральний багатофункціональний підрайон – 4,48;

2) з середнім рівнем (3,01 – 4 бали) – Західний старопромисловий підрайон – 3,66, Північний гірничопромисловий підрайон – 3,39, Південно-Східний фабрично-заводський підрайон – 3,36;

3) з достатнім рівнем (2,01 – 3 бали) – Інгулецький гірничопромисловий підрайон – 2,49, Південний гірничопромисловий підрайон – 2,20;

4) з низьким рівнем (менше 2 балів) – Зелено-

дольський енергетичний підрайон – 1,42.

Розміщення як індустріальних об'єктів, так і об'єктів туристичної індустрії, має, як правило, лінійний характер і тяжіє, власне, до міста Кривого Рогу. Завданням структур, що в майбутньому будуть працювати в напрямку становлення та розвитку індустріального туризму, є територіальне наближення підприємств туристичної індустрії до індустріальних об'єктів та спрощення самого доступу до індустріальних об'єктів як в юридичному, так і в фізичному відношенні.

Висновки. Туристичний образ індустріальних регіонів проявляється у комплексному поєднанні різних сегментів. Це дозволяє чітко розробити критерії та на їх основі проводити галузеве районування тери-

торії для цілей індустріального туризму. Основними таксономічними одиницями такого виду суспільно-географічного районування є індустріально-туристичний район та індустріально-туристичний під-район. Знання територіальної структури промислово-

го регіону дозволяє більш глибоко представляти диференціацію індустріально-туристичного потенціалу регіону та здійснювати цільовий проектний розвиток індустріального туризму.

Список використаних джерел:

1. Armand D.L. *Nauka o landshafte*. – М.: Mysl, 1975. – 288 s.
2. Beydyk O.O. *Rekreaciyno-turystski resursy Ukrainy: Metodologia ta metodyka analisu, terminologiya, rayonuvannya: [monografiya]* / Oleksandr Oleksiyovych Beydyk. – К.: VPC «Kyiv. Un-t», 2001. – 395 s.
3. Kwartalnov V.A. *Turizm: [Uchebnyk]* / Valeriy Aleksandrovich Kwartalnov. – М.: Finansy i statistika, 2003. – 320 s.
4. Mezentshev K.V. *Suspilno-geografichne prognuzuvannya regionalnogo rozvytku: [monografiya]*. – К.: VPC «Kyiv. Un-t», 2005. – 253 s.
5. Panchenko T. *Evoluciya pryncypiv ta metodiv turystychnoho rayonuvannya terytoriyi Ukrainy [Elektronnyy resurs]*. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/dprmu/2005_9/7_Panchenko.pdf
6. *Terminologia Turystyczna. Zalecenia // WTO ONZ – WTO*. – Warszawa. 1995. – S. 5.)

Summary

Viktoriia Patsiuk. FEATURES AND METHODOLOGY OF THE INDUSTRIAL AND TOURIST ZONING (ON THE EXAMPLE OF KRYVVI RIH REGION).

Theoretical foundations of the tourist zoning have been researched in the article. A concept "industrial and tourist district" has been introduced like an integral territory due to the potential of tourist activities and organization of the tourist product consumption, based on the use of genetically interrelated industrial objects having attractive features capable to provoke tourist interest and provide bright impressions for tourists.

Fundamentals of the charts of industrial and tourist zoning originated from the degree of the development of economy, its specialization, absolute and relative quantity of tourist industrial enterprises as well as industrial productions. The degree of zone's development was defined according to the territorial agglomeration of enterprises. It allowed to distinguish 7 subzones within the territory of Kryvvi Rih region. In accordance with basic specialization of each subzone three subzones are mining ones: North, South and Ingulets; a factory zone - South-east; an energy zone – Zelenodolsk; a multi-functional - Central and an old industrial zone - Western. On the example of distinguished subzones the methodology of tourist rating determination of industrial and tourist zones was approved with the aim of defining of methodological pre-conditions of the typological industrial and tourist zoning.

Knowledge of territorial structure of industrial region allows in more depth to present differentiation of industrial and tourist potential of the region and carry out the specific project development of industrial tourism.

Keywords: tourist zoning, industrial tourism, industrial and tourist zone, industrial-touristic subzone, tourist rating of the territory.